

СЪДЪРЖАНИЕ

ПРЕДГОВОР	11
ПРОЛОГ	33
ГЛАВА ПЪРВА,	53
<i>в която се говори за нрава и обичаите на знаменития дон Кихот де Ла Манча</i>	
ГЛАВА ВТОРА,	58
<i>в която се разказва за първия поход на знаменития дон Кихот като рицар</i>	
ГЛАВА ТРЕТА,	64
<i>в която се разказва по какъв забавен начин бе посветен дон Кихот в рицарско звание</i>	
ГЛАВА ЧЕТВЪРТА,	69
<i>в която се разказва какво се случи на нашия рицар, след като напусна хана</i>	
ГЛАВА ПЕТА,	75
<i>в която продължат разказът за бедата, сполетяла нашия рицар</i>	
ГЛАВА ШЕСТА,	81
<i>за забавното и основно претърсване, което извършиха свещеникът и бръснарят в библиотеката на знаменития идалго</i>	
ГЛАВА СЕДМА,	89
<i>за втория поход на нашия добър рицар дон Кихот де Ла Манча</i>	
ГЛАВА ОСМА,	95
<i>за големия успех на храбрия дон Кихот в страшното и нечувано приключение с вятърните мелници и други още случки, достойни да бъдат увековечени</i>	
ГЛАВА ДЕВЕТА,	102
<i>която се говори за изхода и края на страшното сражение между храбрия бискаец и мъжествения ламанчец</i>	

ГЛАВА ДЕСЕТА,	107
<i>за интересните мисли, които споделиха дон Кихот и оръженосецът му Санчо Панса</i>	
ГЛАВА ЕДИНАДЕСЕТА,	113
<i>за приключенията на дон Кихот с козарите</i>	
ГЛАВА ДВАНАДЕСЕТА,	119
<i>за това, което разказа един козар на тези, които беседваха с дон Кихот</i>	
ГЛАВА ТРИНАДЕСЕТА,	124
<i>в която завършва разказът за пастирката Марсела и се описват и други случки</i>	
ГЛАВА ЧЕТИРИНАДЕСЕТА,	132
<i>която съдържа пропитите с отчаяние стихове на покойния пастир и други неочаквани случки</i>	
ГЛАВА ПЕТНАДЕСЕТА,	141
<i>в която се разказва за нещастното приключение на дон Кихот при срещата му с безсърдечните янгуесци</i>	
ГЛАВА ШЕСТНАДЕСЕТА,	147
<i>за онава, което се случи със знаменития идалго в хана, който той взе за замък</i>	
ГЛАВА СЕДЕМНАДЕСЕТА,	153
<i>в която се описват по-нататъшните безбройни изпитания на храбрия дон Кихот и добрия му оръженосец Санчо Панса в хана, който рицарят, за голяма своя беда, беше взел за замък</i>	
ГЛАВА ОСЕМНАДЕСЕТА,	160
<i>в която се възпроизвеждат мислите, които размениха Санчо Панса и господарят му дон Кихот, и се говори за други приключения, достойни да бъдат разказани</i>	
ГЛАВА ДЕВЕТНАДЕСЕТА,	170
<i>за мъдрите мисли, които Санчо сподели със своя господар, за случката с един труп и за други славни събития</i>	
ГЛАВА ДВАДЕСЕТА,	176
<i>за невиджания и нечуван подвиг, който никои друг рицар на света не е извършил с толкова малко опасност за себе си, както храбрият дон Кихот де Ла Манча</i>	
ГЛАВА ДВАДЕСЕТ И ПЪРВА,	186
<i>в която се говори за великото приключение, което се ознаменува с ценна придобивка – шлема на Мамбрино, както и за други похождения на нашия непобедим рицар</i>	

ГЛАВА ДВАДЕСЕТ И ВТОРА,	195
<i>Как дон Кихот дари свобода на много злощастници, които бяха насила водени там, където не искаха да отидат</i>	
ГЛАВА ДВАДЕСЕТ И ТРЕТА,	206
<i>за това, което се случи на славния дон Кихот в Сиера Морена и което представлява едно от най-редките приключения, разказани в тази истинска история</i>	
ГЛАВА ДВАДЕСЕТ И ЧЕТВЪРТА,	216
<i>в която продължава разказът за приключението в Сиера Морена</i>	
ГЛАВА ДВАДЕСЕТ И ПЕТА,	223
<i>в която се говори за странните неща, които се случиха в Сиера Морена на храбрия рицар дон Кихот де Ла Манча, и за покаянието, което той сам си наложи по примера на Белтенеброс</i>	
ГЛАВА ДВАДЕСЕТ И ШЕСТА,	238
<i>в която продължава разказът за лудостите, които дон Кихот в качеството си на влюбен счете за нужно да извърши в Сиера Морена</i>	
ГЛАВА ДВАДЕСЕТ И СЕДМА,	245
<i>за това как свещеникът и бръснарят изпълниха задачата си и за други още случки, които заслужават да бъдат разказани в тази велика история</i>	
ГЛАВА ДВАДЕСЕТ И ОСМА,	258
<i>в която се разказва за новото и забавно приключение на свещеника и бръснаря в същата планина</i>	
ГЛАВА ДВАДЕСЕТ И ДЕВЕТА,	269
<i>в която се разказва за забавните и изобретателни ходове, предприети с цел да се изтръгне нашият влюбен рицар от суровото покаяние, на което се беше подложил</i>	
ГЛАВА ТРИДЕСЕТА,	278
<i>в която се разказва за мъдростта на красивата Доротейя и за други занимателни и забавни неща</i>	
ГЛАВА ТРИДЕСЕТ И ПЪРВА,	286
<i>Продължение на занимателния разговор между дон Кихот и неговия оръженосец Санчо Панса и други още случки</i>	
ГЛАВА ТРИДЕСЕТ И ВТОРА,	293
<i>в която се говори за това, което се случи на дон Кихот и на цялата му свита в хана</i>	
ГЛАВА ТРИДЕСЕТ И ТРЕТА,	299
<i>в която се разказва повестта за безразсъдно любопитния</i>	

ГЛАВА ТРИДЕСЕТ И ЧЕТВЪРТА,	314
<i>в която продължава разказът за безразсъдно любопитния</i>	
ГЛАВА ТРИДЕСЕТ И ПЕТА,	329
<i>в която се разказва за жестоката и необикновена битка, която дон Кихот води срещу меховете с червено вино, а се предава също и краят на повестта за безразсъдно любопитния</i>	
ГЛАВА ТРИДЕСЕТ И ШЕСТА,	336
<i>в която се разказва за други странни произшествия в хана</i>	
ГЛАВА ТРИДЕСЕТ И СЕДМА,	344
<i>в която продължава историята за прочутата принцеса Микомикона и се описват други занимателни приключения</i>	
ГЛАВА ТРИДЕСЕТ И ОСМА,	353
<i>в която продължава забележителната реч на дон Кихот за военните и учениите</i>	
ГЛАВА ТРИДЕСЕТ И ДЕВЕТА,	357
<i>в която Пленника разказва за живота и преживелиците си</i>	
ГЛАВА ЧЕТИРИДЕСЕТА,	364
<i>в която продължава историята на Пленника</i>	
ГЛАВА ЧЕТИРИДЕСЕТ И ПЪРВА,	374
<i>в която Пленника продължава разказа си</i>	
ГЛАВА ЧЕТИРИДЕСЕТ И ВТОРА,	389
<i>в която се разказва за това, което още се случи в хана, и за други неща, които заслужават да бъдат отбелязани</i>	
ГЛАВА ЧЕТИРИДЕСЕТ И ТРЕТА,	395
<i>в която се разказва забавната история на мултаря и други странни произшествия, станали в хана</i>	
ГЛАВА ЧЕТИРИДЕСЕТ И ЧЕТВЪРТА,	405
<i>в която продължава разказът за нечуваните произшествия в хана</i>	
ГЛАВА ЧЕТИРИДЕСЕТ И ПЕТА,	412
<i>в която окончателно и най-правдиво се изяснява спорът за шлема на Мамбрино и за самара и се разказват други още произшествия</i>	
ГЛАВА ЧЕТИРИДЕСЕТ И ШЕСТА,	419
<i>в която се разказва краят на забележителното приключение с жандармите и за голямата ожесточеност на нашия храбър рицар дон Кихот</i>	
ГЛАВА ЧЕТИРИДЕСЕТ И СЕДМА,	426
<i>за странния начин, по който бе омагьосан дон Кихот де Ла Манча и за други още славни произшествия</i>	

ГЛАВА ЧЕТИРИДЕСЕТ И ОСМА,	434
<i>в която каноникът продължава своята беседа за рицарските романи и за други въпроси, достойни за изтънчения му ум</i>	
ГЛАВА ЧЕТИРИДЕСЕТ И ДЕВЕТА,	440
<i>в която продължава разумният разговор между Санчо и господаря му дон Кихот</i>	
ГЛАВА ПЕТДЕСЕТА,	448
<i>за остроумния спор между дон Кихот и каноника и за други произшествия</i>	
ГЛАВА ПЕТДЕСЕТ И ПЪРВА,	453
<i>в която се предава какво разказа козарят на всички, които водеха дон Кихот</i>	
ГЛАВА ПЕТДЕСЕТ И ВТОРА,	457
<i>за разпратата на дон Кихот с козаря и за рядкото приключение със самобичуващите се, което той, с много усилия, доведе до щастлив край</i>	

MIGUEL DE CERVANTES

ПРЕДГОВОР

В историята на народите има години съдбоносни, които слагат край на епохи, възвестяват нова ера, дават тласък на развитието и променят хода на събитията. Такава е годината 1492 в историята на Испания.

В началото на 1492 г. – януари – последният мавърски владетел на Гранада се предава на Изабела Кастилска и Фердинанд Арагонски след дългогодишна и мъчителна обсада.

Поставя се край на седемвековен период в историята на Испания, на периода на Реконкистата (освобождаване на испанските земи от господството на маврите).

Постигнато е териториално единство под хегемонията на Кастилия, носителка на обединителната мисъл. Кастилия е допринесла най-много за успеха, показала се е най-твърда и безкомпромисна, най-фанатична, понесла е най-много жертви.

Но на това териториално единство не отговаря народностна и верска хомогенност.

На полуострова, особено в Андалусия и по средиземноморското крайбрежие, живеят стотици хиляди маври – наречени след насилственото покръстване мориски. В градовете те са главно занаятчии. Благодарение на голямата си работливост и пестеливост, те забогатяват бързо. В селата те са отлични и крайно изпълнителни земеделски работници, несравними майстори при напояването в една страна, която страда от безводие. Над тях обаче тежи основателното може би подозрение, че те всъщност не са се отказали окончателно от предишната си вяра. Поради това те живеят със страха, че ще бъдат изгонени от земите, с които са се сраснали от векове.

В Испания живеят също и стотици хиляди евреи, покръстени и те, наричани конверсос. В техни ръце е почти изцяло търговията, зараждащото се банково дело, някои занаяти. Те населяват предимно градовете. И до днес в старинните селища на Испания има квартали, които се наричат худерия (еврейски квартал) и морерия (мавърски квартал). Католиците не вярват и на покръстените евреи, постоянно се пръскат слухове, че те спазват старите еврейски обреди и празнуват своите празници.

Изабела Кастилска се стреми на всяка цена да осъществи или по-скоро да укрепи създаденото набързо и доста формално религиозно единство, защото в него вижда единствената здрава спойка и основа на обединената вече териториално държава. За целта тя си служи с Инквизицията, въведена в страната през 1480 г. и превърната много скоро в послушно оръдие на кралската власт. Инквизицията вилнее именно срещу лъжепокръстени маври и евреи, както и срещу католици, обвинени в еретичество.

И тъй се идва до 31 март 1492 г., когато срещу евреите се взема още по-крайна мярка. Около 160 000 от тях са изгонени от Испания.

На 12 октомври (трета крайно важна дата през същата година) Христофор Колумб открива Новия свят.

Започва много сложен исторически процес. Към Индиите, както се наричат в тогавашната испанска история новите земи, тръгват откривателите, които са смели моряци. Тях следват завоевателите (конкистадорес) – калени в десетки битки бойци, авантюристи, дръзки и безпощадни, а рамо до рамо с тях действат с мисионерския си кръст безпощадни във фанатизма си духовници. И на последно място, най-многобройните, мирните преселници (побладорес), които проникват в покорените от завоевателите земи, за да търсят поминък и по-лесни печалби.

Спонтанното преселение е истинско кръвопускане за народа. През отворената вена изтича най-бойкото, най-предприемчивото, най-жизнеспособното. Това са преселници, които скъсват окончателно с родните си места и със страната си – не са временна икономическа или политическа емигрантска вълна.

В обратна посока на този човешки поток, който прорязва океана, потича не поток, а река от богатства, придобити без усилие благодарение на безплатния робски труд. Потомците на славните инки гинат от непосилен труд в златните мини на Перу. Тези блага, насочени към Испания, не са предназначени за нея, не се застояват там, не създават благосъстояние, не подобряват бита. Тези несметни богатства, тези галери, пълни със злато, създават само лъжлив мит и фалшива легенда, някакъв мираж за народа, мираж, който само залъгва и разочарова. В Испания тези богатства се задържат малко и облагодетелстват само определени кръгове. След това те се пръскат из света. Нека видим защо.

Четвърт век след тази съдбоносна 1492 г. – по силата на кралски бракове и династични наследствени закони – в Испания започва епохата на Хабсбургите. Първият от тях, Карл I (1517–1556) (известен в историята повече като Карл V, защото през 1519 г. той е избран и за германски император), макар и внук на Изабела Кастилска, е приет в Испания като чужденец. Като Хабсбург и германски император той подчинява испанските интереси на династически и имперски цели. Карл V, който се е наричал император на Европа и на Америка, крал-самодържец на страната, в която слънцето не залязва, пръска стичащите се от Новия свят богатства в начинания, чужди на испанския народ – войни срещу протестантските князе в Германия, срещу Франция, за господство в Италия, срещу бунтовна Фландрия, за

експанзия в Северна Африка. Но не е само това. Той се сеща, че е испанец само когато му е нужна прочутата на времето си испанска пехота и я превръща в страшилище за Европа. Така той разрязва друга вена, през която жестоко се обезкръвява и без това вече изтощения испански народ.

Неговото управление е ознаменувано и с друго важно събитие. През 1521 г. той жестоко потушава бунта на редица градове в Кастилия (бунта на Комунерос) срещу абсолютната кралска власт в защита на извоювани в предишните векове права и привилегии, и им налага големи ограничения.

Това развитие се задълбочава още повече при неговия син, Филип II (1556–1598), тази черна сянка, вградена в каменния Ескориал, първият крал-бюрократ на Испания, който управлява от дъното на мрачния си кабинет, враг на всякакъв – колкото и малък да е той – лъч на свобода, монарха на кладите, господар и роб на Инквизицията. Две Големи сражения – Лепанто (1571), голяма победа над турците, но неизползвана политически и военно, поради съперничества и егоистични интереси; съкрушителното поражение на Великата армада (1588), жесток удар, нанесен на испанския престиж и на испанската търговия от зараждащата се британска морска мощ, начало на упадъка на Испания – са връхни точки на кървавото управление на Филип II, на един период на непрекъснати и изтощителни войни, на развилняло се самодържавие, средновековен консерватизъм и религиозно мракобесие.

От 1598 до 1621 г. крал на Испания е Филип III. Той има тъжната слава на безславен епигон, слаб и безхарактерен, до висша степен безличен. Той не е личността, която може да спре развитието, да тръгне по нови пътища, да вземе решения, които ставт повратни моменти. При неговото управление кризата се изостря.

Изгонването на една част от евреите и упражняваният гнет над останалите допринасят за застой и замирането на търговията. Вместо Испания да стане със златото на Новия свят богата страна и първа финансова сила, нейните крале – Карл V и Филип II – изпадат до положението на жалки длъжници на немските bankerски къщи „Фугер“, „Велсер“ и др. През 1539 г. Карл V им дължи един милион дуката, а през 1551 – 6 800 000. В един само заем „Фугер“ и „Велсер“ му авансират 12 тона злато. Испанските крале се виждат принудени да залагат отвъдокеански владения, дори и мини в самата Испания, за да посрещат задълженията си. Заплахата от банкрут е реална опасност.

Морските, заподозрени, че са съучастници и помагачи на берберските и на средиземноморските пирати при техните набези срещу испанските брегове, че са змия в пазва, първо биват преместени насилствено от крайбрежието във вътрешността и в крайна сметка през годините 1609–1611 са окончателно изгонени. Около 800 000 души са засегнати от тази мярка. Това разорява напълно земеделието в Испания. Липсва работна ръка, занемарява се напояването. На един испански селянин, който обработва със семейството си късче земя, се падат 30 души повече или по-малко паразитни – благородници, духовници, военни, представители на държавната власт, данъчни и съдебни органи. Магнитът на новите земи все по-сил-

но привлича едва кретащите селяни. Призракът на лесното забогатяване разклаща всички устои.

Засилващата се вълна на изселници и непрекъснатото сноване на испанските терсиос (пехотни полкове) из Европа лишават страната от здрави мишци.

През XVI век в Испания е имало 12 000 манастира с около 200 000 монаси и монахини. А известно е, че манастирските имоти не се облагат с данъци, че те непрекъснато се увеличават по пътя на завещания и дарения и че монасите нямат особен вкус към производителния труд.

В държавната администрация и войската служат около 300 000 души.

Нищо чудно, че при тези условия в Испания се появяват и разпространяват прототиповете на героите на тъй наречените шмекерски или измамнически романи (новелас пикарескас) – безкрайно дълго следващи студенти, за които науката е странично занимание, просяци-разбойници, според случая, свещеници, продавачи на индулгенции, крадци и обирджии, бивши военни, които след бойните си подвизи не се унижават да работят и живеят или живуркат както знаят и както могат.

Лиценциатът Селъориго пише към 1600 г.: „Богатството не пуска корени у нас...“ А един съвременник – англичанин, казал за Испания: „Извор на гордост в долина на нищета.“

Настъпва силно разслоение в благородническото съсловие, тъй характерно за загиващия феодализъм, открива се истинска пропаст между испанските грандове (едри земевладелци и собственици на замъци, пълководци, висши сановници, приближени на кралския двор) – такива са дон Фернандо от първата част на „Дон Кихот“ и херцогът от втората част, такива са херцог де Бехар и граф де Лемос, на които са посветени двете части – и дребните селски дворяни (идалгос), разорени от кризата и от непрекъснатите войни, някои от които имат малко земя (дон Кихот), а други са без земя (Сервантес). Идалгос са въпреки нищетата, в която живеят, с високо самочувствие и продължават да живеят с надеждата, че ще си върнат изгубеното обществено и икономическо положение чрез участие било в някоя война, било в някоя колониална експедиция.

В европейската култура се извършва истинска революция. Появяват се имената на гиганти на човешката мисъл като Коперник, Галилей, Рабле, Еразъм, Томас Мор, Шекспир и др., които дават мощен тласък към ново развитие.

Рушат се последните останки на феодализма. Големите географски открития – ерата на великите мореплаватели – разклащат из основи устоите на старото общество, носят коренна промяна в обществените отношения. Реформаторското движение разбива непрогледната тъма на схоластиката и на католическата догма.

Ренесансът и неговият хуманизъм събуждат нова вяра в човека, но той взема различни форми и се проявява по различен начин в западните европейски страни в зависимост от особеното им историческо развитие.

В Испания новото време се сблъсква с най-добре организирана съпротива. Кралската власт, устремена фанатично към създаване и укрепване на монолитно единство – териториално, политическо, народностно и религиозно – облегната на безпощадната Инквизиция, жестоко се справя с опитите на смели испанци като Валдес и Сервет да се реформира испанската католическа църква, опялчва се срещу проникването на еразмизма и на всякакви хуманистични веяния. Инквизицията през 1535 г. забранява официално разпространението на Еразмовите произведения и всякакви прояви на негови съмишленици в страната, а по-късно Филип II взема мерки за осуетяване на всякакви протестантски прониквания.

Срещу всяка проява на новия ренесансов дух се издигат решенията на Трентския събор, организираната сила на Църквата, контрареформаторската политика на испанските крале. Но въпреки привидното тържество на мракобесието, въпреки наложената духовна блокада развитието не спира.

Най-доброто доказателство за това е Златният век на испанската култура, който озарява с блясък си новото време. Утвърждава се геният на Сервантес, достига до зрелост огромното дарование на Лопе де Вега, появяват се драмите на Тирсо де Молина, сатирите на Кеведо, лириката на Гонгора, историческите трудове на Мариана, Ел Греко и Рибера рисуват своите шедьоври, изгрява звездата на Веласкес.

Биографията на Сервантес повече, отколкото биографията на всеки друг автор, е свързана с творчеството на писателя. Дългият му житейски път, неравен и труден, път на несретник, вечна жертва на хорска злоба и завист, на неразбиране, а също и на най-нещастни съвпадения и стечения на обстоятелства, е отразен до голяма степен в неговите произведения. Изпълнени с автобиографични елементи са „Дон Кихот“, пиесите му за Алжир, „Галатея“ и „Пътуване в Парнас“, „Поучителни повести“. В живота на Сервантес трябва да се търси обяснение за много неща, които контекстът на дадено произведение не осветлява достатъчно, а от друга страна, внимателното четене на творбите хвърля светлина върху неясни периоди от живота на автора. Тази жива органична връзка между автор и творчество прави от тях единство в двойна плът. Не могат да се делят без двойно осакатяване тези две сраснали в едно неща. Всеки опит за разграничение или за отделно разглеждане къса кръвно свързани части на едно цяло.

Посещавам в зноен августовски ден малкия университетски град Алкала де Енарес, на около двадесетина километра източно от Мадрид, по шосето за Сарагоса и Барселона. Оскъдни дървета с преждевременно пожълтели листа, пропукана от сушата жълта земя, почти пустинен пейзаж. Прашни улици, дребноградско ежедневие. Безлюден площад с паметник на Сервантес. След дълги спорове между седем градчета на Кастилия, Алкала де Енарес е признат за родно място на Мигел де Сервантес Сааведра. Със страстта на ревностен поклонник и с трепет на човек, предвкушащ неповторимо преживяване, търся следите на великия гражданин на

това изпаднало кастилско селище. Препращан от една страна на друга от случайни минавачи, изправям се най-сетне пред някаква безлична нова постройка. Кино, дава се някакъв уестърн, тъпа чака да се отворят вратите. На една от стените възпоменателна плоча: „На това място се е намирала къщата, в която се предполага да се е родил Мигел де Сервантес Сааведра...“

Рождената му дата не е могла да бъде издирена. Знае се само датата на кръщавката – 29 септември 1547 г. (в Испания църквата е била винаги най-добре организираната власт).

Мигел де Сервантес Сааведра¹ е втори поред син и четвърто от седемте деца на Родриго де Сервантес и Леонор де Кортинас.

Документите установяват, че към 1489 г. един Сервантес (Родриго), с научна степен бакалавър, живял в Кордова, неговият син Хуан, дядо на великия писател, бил адвокат от същия град, а по-късно кмет и губернатор на Осуна. Втори по ред, Родриго, син на този Хуан и баща на Мигел, след прекарано в охолство детство познава лишения и учил-недоучил е принуден да изхранва тежкото си семейство като амбулантен фелдшер-хирург. Хирургическото му майсторство се състояло сигурно в обилно кръвопускане (изкусно боравене с пиявици) и щедро предписване на силни очистителни. Рано сполетялата го глухота идва да усложни още повече положението. Животът на семейството е низ от злополучни местения от град в град под гнета на кредитори и с вечната грижа за утрешния ден.

Данните за ранното детство и юношество на Мигел де Сервантес са доста оскъдни.

За годините 1556–1561 се знае, че семейството е в Кордова във връзка с наследството, оставено от дядото на писателя. За периода 1561–1564 е установено, че скитникът-хирург е с челядата си в Мадрид. Предполага се, че тук Мигел учи за първи път по-системно. Той научава добре литературния кастилски език, а и латинските му познания му позволяват да се запознае с творчеството на Вергилий и Овидий. През годините 1564–1566 семейството Сервантес е в Севиля. Знае се, че Мигел посещава някакво училище, което, макар и езуитско, не вдъхвало особено доверие на органите на Инквизицията. Изобщо образованието на юношата е много разпокъсано, то зависи напълно от пътуванията, които предприема неспокойният и винаги преследван от мизерията и от кредиторите баща. По-късно самият Сервантес ще взема със същата лекота решения да се мести от едно място на друго. Неслучайно главният му герой тръгва да подражава на странстващите рицари.

Но по това време всичко в Испания е в движение. Кралският двор мени престолните градове – Мадрид, Валядолид, пак Мадрид. Испанските гарнизони се местят от град в град и от страна в страна. Разгръща се широко емиграционно

¹ Мигел, а не Мигуел (както често се пише), е кръщелното му име, частичката „де“ показва благородническия му произход. Сервантес (а не Сервантес) Сааведра е бащиното му презиме. [Всички бележки под линия са на преводача.]

движение. Във вътрешността на страната много хора търсят препитанието си в чергарския живот.

Странстванията подхранват въображението на наблюдателния юноша и той събира впечатления от досега си по ханове, друмища и кръстопътища с мулетари, войници, крадци и проститутки. Това обяснява защо Сервантес съсредоточава в един хан по-голямата част от действието в първата част на „Дон Кихот“ и че така вече описва живописни срещи и любопитни случки между случайно събрани хора от най-различни съсловия и професии.

Годините, прекарани в Севиля, оставят дълбок отпечатък в живота на Сервантес. Младежът е буден и ученолюбив, голям приятел на книгите. Севиля е шумно и живописно пристанище – врата към Америка. Сервантес влиза в допир с един нов свят – шумен, весел, без задръжки, плъзнал из пристанища, пазари, улици и площади, пред църкви и катедрали, в ниските квартали край Гуадалкивир. Една кула, наречена златна, съхранява временно товарите злато, превозени от Новия свят.

Тук той посещава театъра на Лопе де Рueda (1510–1565), драматург, режисьор и актьор, импресарио и директор на труппа, испански Молиер, създател на новото драматическо изкуство, учител и вдъхновител на всички драматурзи от испанския Златен век. Оттук и любовта на Сервантес към театъра и неуморимата му страст да пише комедии и драми.

Съображения от материално естество, както винаги нерадостни, налагат нова смяна на декори. Мадрид, 1566, Мигел е на 19 години. Той става ученик на известния по това време Хуан Лопес де Ойос, педагог, поет и пламенен привърженик на Еразъм. Именно от него се споменава за първи път през 1568 г. името на Сервантес, като го нарича „скъп и любим мой ученик“. Не почива на истината твърдението, че Сервантес бил учител в същото училище, но е напълно доказано, че пише вече стихове. По случай смъртта на Елизабет дьо Валоа, съпруга на Филип II, Лопес де Ойос издава сборка стихове, посветени на покойницата. В това сборниче Сервантес участва с една елегия и един сонет-епитафия. Тези стихове нямат никаква художествена стойност и може би техният автор не ги е и виждал отпечатани, защото книжката излиза на бял свят през 1569 г., а по това време Сервантес не е вече в Испания. Отхвърлят се категорично предположенията, че Сервантес е следвал в Саламанка и че дори имал научна степен.

През 1568 г. Сервантес постъпва на служба при папския легат Джулио Акуавива, с когото в края на същата година заминава за Италия.

Според някои биографи той е трябвало да бяга, защото бил наранил на дуел (спор за някаква благородна дама) Мигел де Сегура. Дуелите, забранени от кралската власт, се наказвали с отсичане на дясната ръка. В случая престъплението се свързвало и с „обида на величество“, защото сцената с дуела се разиграла близо до кралския дворец. Тази теза се подхранва от един пасаж от „Галатея“, за който се смята, че има автобиографичен характер. В него се споменава, че един от героите пастири е трябвало да избяга в Италия за това, че се е бил с някого на дуел.

Според други биографи обаче Сервантес заминава за Италия да си търси частieto, пък дори и хляба, защото материалното му положение било много лошо.

С кардинал Акуавива той посещава последователно Палермо, Милано, Флоренция, Венеция, Парма и Ферара, но към края на 1569 г. напуска службата си и постъпва войник в полка на Мигел де Монкада. Ротен командир му бил някой си Диего де Урбини от Гуадалахара. С полка си е на гарнизон в различни италиански градове до 1571 г.

Растящата морска сила на турците представлява съвсем реална заплаха за всички средиземноморски държави. Особено е заплашено венецианското владение Кипър. Водят се преговори за сключване на съюз между папа Пий V, испанския крал Филип II и Венецианската република. Пред голямата опасност временно се забравят съперничества и вражди, християнската солидарност взема връх и се стига до обединение на трите флоти под командата на дон Хуан Австрийски, незаконен брат на испанския владетел.

В южноиталианското пристанище Месина се събират папските и венецианските галери с испанската флота. Губи се ценно време поради слабата организация и дисциплина. Междувременно турците сломяват съпротивата на кипърци и избиват всички пленници, начело с венецианския пъководец Брагадино.

Съюзническата флота, след папски апел за бързи действия, се насочва към остров Корфу, спуска се на юг покрай епирския бряг и взема курс към залива на Патрас, където е пускала котва флотата на османците.

Стълкновението става на 7 октомври 1571 г.

Победата на съюзниците е пълна, въпреки численото превъзходство на врага. Тридесет хиляди турци убити и пленени, сто и тридесет неприятелски галери в ръцете на съюзниците, дванадесет хиляди християни-гребци освободени срещу петнадесет потопени съюзнически кораба и осем хиляди убити – тази е равнотетката от голямата морска битка.

Сервантес се бие с ротата си на кораба „Маркеса“. Той е болен, но въпреки настояванията на капитана и на бойните му другари, взема участие в боя и се излага на опасност в най-критичните минути. Ранен е на три места. Два куршума в гърдите и един в лявата ръка, която остава саката до края на живота му „за по-голяма прослава на дясната“, както сам казва в глава първа на „Пътуване в Парнас“. В предговора към „Поучителни повести“ той пише: „На Лепанто той изгуби лявата си ръка; раната може да изглежда грозна, но той смята, че е хубава, защото напомня за най-паметната битка на миналите векове, каквато сигурно няма да видят нито настоящите, нито бъдещите поколения...“

Сервантес посвещава по-късно на Лепанто една драма – „Морско сражение“, която за нещастие е безследно изчезнала.

Излекуван от другите рани, Сервантес постъпва да служи в ротата на Понсе де Леон. Участва в експедициите Наварин (1572), Тунис (1573) и Ла Голета (1573),

а след това престоява още две години в Италия в различни гарнизони в Сицилия, Сардиния, Генуа и Ломбардия и най-дълго в Неапол.

В хубавите италиански градове Сервантес диша въздуха на Ренесанса, радва се на свободата, добива определен вкус към литературата. Върху неговото въображение са подействали Ариосто с епическия си размах, Санадзаро с подчертания буколически характер на произведенията си, Бокачо с безсмъртния си „Декамерон“.

Окичен с ореола на славен воин, ветеран от десетки битки, преди да е навършил 28 години, вдъхновен за славни дела и изпълнен с най-смели планове, Сервантес, след седем години отсъствие, отплаува от Неапол за родината си през септември 1575 г.

Той носи препоръчителни писма до краля от дон Хуан Австрийски и от херцог де Сеса, испански вицецрал на Неапол. Те ходатайстват да му бъдат признати заслугите и да бъде повишен в чин капитан.

Недалеч от устието на река Рона галерата „Сол“, с която пътуват Мигел и брат му Родриго, е нападната и след славен, но неравен бой – пленена от алжирски корсари. Горчива ирония на съдбата! Препоръчителните писма, на които Сервантес толкова разчита, стават причина определеният откуп да е висок като за високопоставено лице. Тъй започва петгодишният пленнически период от живота на големия писател. Пет пъти се опитва да избяга. Плановите му са изобретателни и дръзки. Той е организатор, стратег и водач на другари по съдба. Ту предателство, ту нещастно съвпадение, ту несръчност или недобросъвестност от страна на „спасителите“ водят до провал. Сервантес поема винаги вината върху си, обявява се за единствено отговорен, мисли винаги за другите. Надеждите за високия откуп карат господарите му да бъдат все пак снизходителни към него, избивайки най-безмилостно неговите съучастници. През тези пет години той нито за миг не се примирява със съдбата си, непрекъснато съзаклятничи, не унива и след най-големи беди. С много от своите действия той напомня Рицаря на печалния образ, който черпи нови сили от всяко поражение и превъзмогва с по-укрепнал дух всяко премеждие. Сервантес не само действа, но мечтае и пише. Цяла поредица от драми, написани в тежките часове на пленничеството, са се изгубили за потомството, но трябва да се предполага, че най-важните автобиографични данни са запазени благодарение на „Разказът на алжирския пленник“, вмъкнат в първата част на „Дон Кихот“, на повестта „Щедрият любовник“ (една от „Поучителни повести“), а също и на драмите „Алжирските тюрми“, „Животът в Алжир“ и „Великата султанка доня Каталина де Овиедо“, чиято главна стойност, ако не и единствената, е автобиографичният им характер.

На 19 септември 1580 г. Сервантес е най-после освободен. След седем години престой в Италия и пет години плен Сервантес се завръща в отечеството си.

„Като я видяхме [испанската земя], забравихме изведнъж всички теглила и лишения, сякаш не бяхме преживели нищо лошо; толкова голяма е радостта да си възвърнеш загубената свобода“ – възкликва алжирският пленник („Дон Кихот“, I/41).

В глава първа на „Пътуването в Парнас“ Аполон посреща Сервантес в планината на поетите с думи на възхвала и признание и между другото му казва:

*Почести и охолство не ще ти липсват вече,
защото ти дълга си като воин изпълни,
ти дълго би се и винаги пресмело,
доказа го най-ярко ръката ти саката.*

Няма нито почести, нито охолство. Военните подвизи са забравени, препоръчителните писма изгубени, самите покровители са изпаднали в немилост и вече без всякакво влияние. Семейството му е потънало в дългове, с цената на огромни жертви са били изплатени откупите на Мигел и Родриго. Бащата е вече грохнал и едва работи.

Братът на Сервантес, Родриго, се бие в редовете на испанската войска в Португалия. Притиснат от нуждата, за там заминава и Мигел. Макар и ветеран, той е отново прост войник. Участва и в една експедиция в Азорските острови.

Филип II, син на португалска принцеса, предявява претенции за овакантия престол на Португалия (след загадъчната смърт на крал Себастиан в Африка) и с оръжие в ръка налага своето искане. Годината 1580 се ознаменува с обединяване под един кралски скиптър на двете световни империи на времето.

Идилният пейзаж край река Тахо го кара да мечтае. Той му напомня и една област в Италия, за която са му казвали, че била вдъхновила Санадзаро да напише прочутия си пастирски роман „Аркадия“, върхна точка в развитието на този жанр и първообразен на много подражателски произведения.

Пастирският роман е плод на крилато въображение, често обременено от редица условности, в него изобилстват стилни клишета и украсителна реторичност, многобройни лъженаучни отстъпления и неправдоподобни, кухо и изкуствено звучащи излияния.

Въпреки несъстоятелността си, въпреки сладникавото бягство от реалността, тези романи са намирали голям отзвук у читателите и са били търсени от издателите.

Сервантес не е имал високо мнение за тези произведения, толкова несъзвучни с неспокойния му дух и крайно динамичния му темперамент. В повестта „Разговорът на две кучета“ или „Сципион и Берганса“ („Поучителни повести“) кучето Берганса казва за пастирските романи:

Всички тези книги са добре написани сънища и блянове за забава на хора, които си нямат друга работа. Те не казват истината. Ако бяха истина, все щеше да има следа в живота на познатите ми овчари от онова прещастливо съществуване, от онези тучни ливади, безкрайни лесове, свещени планини, прекрасни градини, бистроструйни ручейи и крис-

тално чисти извори и от онези задирияния, и от припадането тук на пастир, там на пастирка, от онези звуци на кавал...

Но Сервантес написва пастирски роман. Първите му стъпки в литературата са именно в този жанр, който по начало не е бил по вкуса му.

Според романтично настроените литературоведи, Сервантес е бил вдъхновен за това си начинание от девойката Каталина де Саласар Паласиос и Восмедиано, за която се оженва на 12 декември 1584 г. За трезво гледащите сервантисти Сервантес е направил този компромис с вкуса и разбиранията си от съвсем практични съображения. Той е имал нужда от пари. Той плаща данък на времето, за да му бъде по-добре заплатен трудът. „Печалба търся, защото без нея и пет пари не струва славата“ („Дон Кихот“, II/62).

И така през 1585 г. вижда бял свят „Галатея“ под точното заглавие: „Първа част на Галатея, състояща се от шест книги“.

Н. М. Любимов много правилно отбелязва („Сервантес – майстор на словото“ – наблюдения на преводача), че на реалиста Сервантес му е тясно и душно в рамките на пасторалния роман и че въпреки вкаменелите форми на жанра в „Галатея“ нахлува жителната струя на живота.

Животът на Сервантес е безкраен низ от илюзии и убиваща илюзиите действителност. От пепелищата никнат нови илюзии, които изпепеляват в нов досег к живота. Такъв е животът и на неговия дон Кихот.

Ако допуснем, че „Галатея“ е израз на любовта му към бъдещата съпруга, той е зле възнаграден, бракът е несполучлив и съпрузите живеят докрай разделени.

Потърсим ли разковничето в материалния стимул – провалът е още по-очебиен.

Но Сервантес обича своята „Галатея“ като първа рожба или първа любов. На пет различни места в произведенията си обещава да издаде втората ѝ част (за последен път през 1616 г. в предговора към „Персилес и Сихизмунда“). При прочистването на библиотеката на дон Кихот свещеникът казва на бръснаря по повод на „Галатея“: „Този Сервантес е от много отдавна добър мой приятел и аз знам, че по му върви на нещастия, отколкото в писането на стихове. Книгата му [„Галатея“] показва находчивост; поставя за разглеждане въпроси и не решава нищо. Трябва да се изчака обещаната втора част... а дотогава нека я запазим“ („Дон Кихот“, I/6).

Не изкупва ли авторът с добродушната си ирония не дотам скромния си похват да изтъква сам произведението си?

Втората част на „Галатея“ не е издавана изобщо, защото ръкописът се е загубил за жалост скоро след смъртта на автора.

Пасторалният елемент е застъпен и в „Дон Кихот“. Макар и да излиза много рядко на пръв план, той много често и на различни места проличава съвсем ясно. Нека не се забравя, че според думите на племенницата (I/6), дон Кихот е чел с наслада не само рицарски романи, но и произведения от пастирския жанр. Тя моли

свещеника да не ги щади, защото се опасява, че излекуван от странстващата си болест, той може да се зарее като пастир из поля и гори.

Речта на дон Кихот пред козарите (I/11) показва колко много е бил той увлечен от буколическия живот. Разказите за пастирката Марсела (I/12, 13 и 14) и за любовниците на Леандра (I/51) са звучали в епохата на Сервантес съвсем съвременно и са се харесвали много на читателя, което показва, че пастирските романи в никоя случай не са били по-малко популярни от рицарските. В разказите за сватбата на Камачо (II/20, 21 и 22) и за младежите и девойките от мнимата Аркадия (II /58) се налага не по-малко открито пасторалният жанр. И съвсем логично, в духа на времето, разбитият и сломен дон Кихот потърсва за момент изход от нерадостното си положение в пастирския живот. Но това е само смътен план (II /67).

Отчаяният Санчо, пред смъртното легло на дон Кихот, заговаря за този неосъществен план и подканя умиращия си господар да станат пастири, да тръгнат по пътя на някаква нова лудост, щом като безумието е живот, а просветлението носи смърт.

Томас Ман („Пътуване по море с дон Кихот“) по повод на пасторалните елементи в „Дон Кихот“ казва, че Сервантес може би е имал за цел да осмее редом с рицарските и пастирските романи, но той се увлича и сякаш иска да докаже, че това, което неговото време може, може и той и че дори е истински майстор в тази област. Той излиза от рамките на поставената цел и кара читателя да чете с удоволствие това именно, от което той трябва да бъде отучен.

Недоволен от относителния неуспех на „Галатея“, Сервантес се отдава на поезията. Негови стихове се поместват в различни сборници („Духовна градина“, 1585, на Падила; „Сборник песни“, 1586, на Малдонадо и пр.), но сонетите не хранят. Сервантес опитва щастието си в драматургията. Сам той казва, че в онези години бил написал двадесет или тридесет пиеси. Знаят се заглавията само на някои от тях – „Животът в Константинопол и смъртта на Селим“, „Великата туркиня“, „Ерусалим“, „Морската битка“, „Амаранта“, „Влюбената гора“, „Арсинда“ и „Обърканата“. Текстовете са загубени, макар и някои от тях да се споменават цял век след това. По преценка на самия автор „Обърканата“ „била най-добра между отличните“. Интересно е да се отбележи, че самочувствието му като драматург е неизменно високо. Много по-неуверен е той за успеха на „Дон Кихот“.

Основният му оптимизъм като автор на драми и упоритата му вяра, че звездата му като драматург рано или късно ще изгрее, най-добре проличават от прибавката в проза към „Пътуване в Парнас“, където Панкрасио казва на Мигел:

– Повярвайте ми, ваша милост, че комедиите, както някои хубави жени, имат добри и лоши дни. Успехът им се дължи толкова на щастието, колкото и на действителната им стойност. Виждал съм освиркана комедия в Мадрид да се изпраща с ръкопляскания в Толедо. Не се отчайвайте от началния неуспех, защото, когато най-малко очаквате, ще сполучите с някоя пиеса и по този начин ще спечелите и име, и пари.